

ALPÁR ERZSÉBET¹

Az iparjogvédelem szerepe és jelentősége a kreativitás – innováció – versenyképesség összefüggésében

A műszaki élet területén létrehozott szellemi alkotások jogi oltalmára vonatkozó ismeretek stratégiai jelentőségűek mind műszaki felsőoktatási intézményeink, mind a hazai vállalkozások, mind az ország számára. A hazai cégek által benyújtott iparjogvédelmi bejelentések kis száma a kisszámú innovatív vállalkozás gyenge oltalmi tudatosságáról, a szellemi tulajdonvédelem eszköztárának ismerethiányáról tanúskodik. Az előadás célja kettős: felvázolni az iparjogvédelem szerepét és jelentőségét a kreativitás – kutatás-fejlesztés – innováció – versenyelőny összefüggésében, másrészt bemutatni a Magyar Szabadalmi Hivatalnak a Nyugat-magyarországi Egyetemen megvalósuló iparjogvédelmi oktatási tevékenységét.

A Magyar Szabadalmi Hivatal nagy súlyt fektet a szellemi alkotások fajtáinak, és azok jogi oltalmára vonatkozó ismeretek oktatására a hazai felsőoktatási intézményekben. Céljuk, hogy minél több felsőoktatási intézményben, karon és szakon vezessék be ezt a tárgyat kötelező jelleggel.

A Magyar Szabadalmi Hivatal megbízásából 2006 óta oktatom a „Szellemi tulajdon védelme” című tantárgyat a Nyugat-magyarországi Egyetem Faipari Mérnöki Karán. A tárgy kötelező jellegű az Alkalmazott Művészeti Intézet valamennyi hallgatója (leendő formatervezők, belsőépítészek, alkalmazott grafikusok és ipari formatervezők) számára is.

A műszaki élet területén létrehozott szellemi alkotások jogi oltalmára vonatkozó ismeretek stratégiai jelentőségűek mind a hazai technikai irányultságú felsőoktatási intézmények, mind a hazai vállalkozások, valamint az ország számára is. A Magyar Innovációs Szövetség 2002-ben végzett felmérése alapján a kis- és középvállalkozásoknak csak kisebb csoportja, ezen belül is az ipar területén működő vállalkozások 2-3%-a tartozik az eredeti ötleteket kidolgozó, úttörő jellegű termékeket előállító, ún. tudásintenzív cégek közé (kb. 2000 cég). Az innovációt megvalósító cégek közé a kis- és középvállalkozások 22-23%-a tartozik, míg a vállalkozások 75 %-a inaktívnak tekinthető az innováció szempontjából.²

A csekély számú innovatív vállalkozás közül is csak kevesen használják, ismerik a szellemi tulajdonvédelem eszköztárát. A hazai cégek által benyújtott iparjogvédelmi bejelentések kis száma is erről tanúskodik.³

A szabadalmakat, védjegyeket, szerzői jogokat és a szellemi tulajdon egyéb formáit a legtöbb cégvezető még ma sem ismeri. A modern típusú, ún. tudás-alapú gazdaságban azonban új típusú verseny indult, amelyben a fizikai eszközök helyett a szellemi eszközök váltak a részvénytulajdonosi érték és a versenyelőny első számú forrásává. Ebben a változásban rejlik a vállalatok számára a következő nagy kihívás: ki kell tapasztalni, miként lehet a szabadalmakban rejlő erőt a lehető legjobban kiaknázni. A szabadalmak kihasználása megalapozhatja a szabadalom tulajdonjogából származó piaci előnyt, javíthatja a pénzügyi teljesítményt, és növelheti a versenyképességet.⁴ „A

*szellemi tulajdont jól menedzselő vállalatok lesznek tehát a jövő nyertesei, a szellemi tulajdont rosszul menedzselők pedig le fognak maradni”*⁵

A SZELLEMI ALKOTÁSOKAT EREDMÉNYEZŐ FOLYAMAT LOGIKAI KAPCSOLATÁNAK EGYES LÁNCSZEMEI

1. A kreativitás, mint az innováció egyik oki tényezője⁶

A kreativitásnak annyi definíciója létezik, ahány szerző erről a témáról ír.⁷

Néhány megközelítést említve:

- a kreativitás az ember azon képessége, hogy egységgé formáljon olyan tényezőket, amelyek máskülönben csak összefüggéstelen információk maradnának,
- egymástól látszólag eltérő részletekből egyedülálló mintát vagy megoldást formál,
- „a korábban össze nem függő struktúrák kombinációja úgy, hogy a keletkező egészből többet nyerj, mint amit beletettél”,⁸
- „divergens gondolkodás a problémamegoldásban”,⁹

Az innováció szempontjából történő megközelítés szerint: a kreativitás a valóság jobb felhasználási módjára vonatkozó felismerésnek tekinthető.¹⁰

A sikeres innováció létrejöttéhez szükséges feltételek között tehát a kreativitás bizonyul az elsődlegesnek, a „*sine qua non*”-nak, mely nélkül a többi tényező működésbe sem léphet.

A szervezeten belüli kreativitás megértéséhez azonban a kreatív emberi elméből, az egyéni kreativitásból kell kiindulni, ugyanis az egyéni kreativitás döntően meghatározza a szervezeti, a vállalati kreativitást is. Amennyiben az egyéni gondolat, az egyéni cselekvés hiányzik, azt semmiféle szervezet nem tudja pótolni, s az alkotási folyamat már az első láncszemnél megszakad. A szellemi alkotások létrehozásának folyamata tehát egy kreatív ember reális cselekvési folyamata, amely folyamat során az alkotó pénz, erő, energia, tehetség befektetésével szellemi alkotást hoz létre. Az egyéni alkotási folyamatnak több fázisa van: előkészület, inkubációs fázis, illuminációs fázis, verifikáció. Ezekre egyenként nem kívánok kitérni, csupán arra szeretném a figyelmet felhívni, hogy az alkotási folyamat minden egyes szakasza feltételezi, hogy az alkotó az adott tárgykörben szükséges tudással rendelkezzen. (Pl. aki nem rendelkezik a porlasztókról, vagy a porszívócsövek egymáshoz csatlakoztatási lehetőségeiről ismeretekkel, nem ismeri feladatukat, felépítésüket és működtetésüket, nem valószínű, hogy használható ötlettel fog előállni az adott tárgykörben, legyen az illető bármilyen kreatív is.)

Ezzel kapcsolatban említem meg iskolai oktatásunk fontos szerepét mind általános iskolai, mind középiskolai, mind felsőoktatási intézményeinkben. Hangsúlyt kell fektetnünk arra, hogy a gyermekeinkben meglévő kreativitást tanulmányaik során megtartsuk, sőt, továbbfejlesszük, s felruházzuk őket olyan tudásmennyiséggel, amelynek birtokában – egyéni kreatív képességeik kiaknázásával – innovatív alkotások megvalósítására is képesek legyenek.

2. Az alkotói folyamat eredménye: a szellemi termék

A kreatív alkotói folyamat eredményeképpen létrejövő szellemi alkotások fajtája sokféle lehet. Az emberi elme a mindennapi élet számos területére vonatkozóan hozhat létre kreatív eredményeket. Az alkotói folyamat irányulhat művészeti (képző- és iparművészeti, fotóművészeti, vagy zeneművészeti alkotások), irodalmi (vers, próza, regény, dráma, stb), vagy a tudományos élet (szakkönyvek, cikkek, előadások) produktumainak létrehozására. A kreatív elme alkotási folyamata irányulhat azonban a műszaki élet bármely területére is, és megnyilvánulhat például:

- egy új termék vagy eljárás kidolgozásában – ekkor találmányról beszélünk,
- egy új szerkezet kialakításában – ekkor használati mintáról beszélünk,
- egy tárgy egészének, vagy részeinek formailag új kialakításában – akkor formatervezési mintáról beszélünk.

Eme alkotási folyamatok során létrejött szellemi produktumok a materiális dolgokkal (pl. egy asztal, ruha, autó) ellentétben immateriálisak. Immateriális jellegükből kifolyólag pedig ezen alkotások felhasználása más, az alkotó személyétől különböző személy által nehezen ellenőrizhető, követhető. Eme immateriális dolgok meg nem engedett használata, jogtalan eltulajdonítása más személy által a technikai fejlődés következtében még egyszerűbbé és követhetlenebbé vált. A találmányok egy részének, az ún. visszafejthető találmányoknak (pl. esztergagép) nyilvánosságra hozatalakor, piacra vitelekor az adott területen jártas szakember a találmányt lemásolhatja, majd piacra viheti. A másoló előnyösebb piaci helyzetbe kerül a terméket, eljárást kifejlesztő feltalálóval szemben, ugyanis a másolót nem terhelik az alkotási folyamat során felmerült költségek (K+F) és kiadások, így a piacon a másolt terméket a kifejlesztőnél alacsonyabb áron értékesítheti, s a termék eredeti fejlesztőjével szemben előnyösebb piaci helyzetbe kerül. Ezt úgy tudná a jogosult feltaláló megakadályozni, hogy fejlesztési eredményeit titokban tartja, találmányát nem osztja meg a társadalom összes többi tagjával, a felhasználókkal.

A szellemi alkotások létrehozásának és a felhasználókhöz történő közvetítésének folyamatában részt vevők érdekei:

1. *A feltaláló*, a kreatív elme érdeke, hogy az alkotási folyamatba ölt befektetése (ideje, K+F költségei, munkája, tehetsége) megtérüljön, mind erkölcsi, mind anyagi szempontból értékelve legyen alkotói tevékenysége.
2. *A felhasználók*, a társadalom tagjainak érdeke, hogy az alkotási folyamat eredményeképpen létrejött termékeket minél szélesebb körben, minél kevesebb korlátozással tudják felhasználni.
3. *Az állam* érdeke pedig az, hogy a kreatív emberi elme alkotásai nyilvánosságra kerüljenek, hozzájáruljanak a felhasználók tudományos, kulturális igényeinek a kielégítéséhez, és elősegítsék a technikai fejlődést.

Ezen szellemi alkotások létrehozásának folyamatát, valamint a folyamatban résztvevő szereplők érdekeit a jogalkotó egy, a materiális dolgokon felül álló, ún. abszolút szerkezetű „kvázi” tulajdonjog eszközével biztosítja. Vagyis: a kreatív alkotói folyamat eredményeképpen létrejött alkotásokra a feltaláló szerzőnek abszolút szerkezetű „kvázi” tulajdonjogot biztosít a szellemi termék meghatározott területen és ideig történő kizárólagos hasznosítására. Ennek a tulajdonjognak az egyetlen jogosítottja tehát a kreatív alkotó elme, az a személy, aki az alkotási folyamat során a szellemi alkotást létrehozta. A társadalom összes többi tagja a kötelezett pozíciójában van, ők kötelesek a jogosulti pozíció zavarásától tartózkodni, és a jogosult által létrehozott szellemi alkotást csakis a jogosult engedélyével használhatják. Az engedély nélküli használat jogosulatlan bitorlásnak minősül, melynek polgári jogi és büntetőjogi szankciói lehetnek.

3. Szellemi tulajdon menedzsment a felsőoktatási intézményekben

A technikai fejlődés nyomán előtérbe kerülnek a csoportosan, kollektív munkával – jelentős beruházást igénylő berendezésekkel, szervezett keretek között (akár kutató-fejlesztő intézményekben, egyetemeken, vagy vállalkozások keretében) – létrejövő alkotások. A közfinanszírozású támogatásban részesülő felsőoktatási intézmények általánosan két feladatot látnak el: oktatás és képzés magas színvonalú szolgáltatása, valamint új kutatási eredmények produkálása.¹¹ A Nyugat-magyarországi Egyetemen 5 földrajzi helyszínen 10 egyetemi kara van, melyek közül öt kar termé-

szettudományos, műszaki, informatikai profillal rendelkeznek. Ezek a karok oktatási tevékenységük mellett jelentős kutatási-fejlesztési (K+F) tevékenységet is végeznek.

Ahhoz, hogy K+F tevékenységet végző kutatóhelyeink, egyetemeink, valamint kis-és közép-vállalkozásaink ebből a folyamatból valóban profitáljanak, szükséges, hogy mind az egyetemi hallgatók (leendő tanárok, kutatók, vállalkozók, cégvezetők), mind a jelenlegi oktatógárda tisztában legyen a szellemi alkotás fogalmával, a szellemi alkotásokon fennálló jogszerzés lehetőségével, és az ezen jogok által nyújtott előnyök minél szélesebb körű kihasználásának lehetőségével. Ennek a szolgálatában áll – többek között – a Magyar Szabadalmi Hivatal iparjogvédelmi oktatási profilja, amely igyekszik minél szélesebb körben, minél több hallgatónak és oktatónak e tudás megszerzését biztosítani.

A jövőben megvalósítandó feladatok közé tartozik az Egyetemen folyó kutatási-fejlesztési és innovációs (K+F+I) tevékenység ösztönzése, támogatása és az itt keletkező szellemi javak hasznosítására képes technológia- és tudástranszfer rendszer kiépítése, amely a kis-és középvállalkozásokkal kialakított intézményes együttműködési kapcsolat kialakítása révén hozzájárulhat a nyugat-magyarországi régió tudásalapú gazdaságának kiépítéséhez.

Jegyzetek

- ¹ A szerző jogász és okleveles gyógyszerész. Jelenleg a Nyugat-magyarországi Egyetem Faipari Mérnöki Karán, az Informatikai és Gazdasági Intézet, valamint a Magyar Szabadalmi Hivatal megbízott oktatója
- ² A magyar kis-és közepes vállalatok innovációs képességének fejlesztése, Magyar Innovációs Szövetség, GKI Rt. Budapest, 2002. In: *Penyigei Krisztina: VIVACE – Vállalkozói iparjogvédelmi versenyképességet alapozó cselekvési program.* Fehér Könyv a szellemi tulajdon védelméről. MSZH, 2005. p 27.
- ³ 2004-ben a hazai szabadalmi bejelentések száma: 738, a használatiminta-oltalmi bejelentések száma: 280, a formatervezési minta-oltalmi bejelentések száma 273, a védjegybejelentések száma pedig 4293 volt. In: *Penyigei,2.* vj.
- ⁴ *Richard Thoman*, a Xerox vezérigazgatójának véleménye in: *Kevin G. Rivette: Új értékek felismerési a szellemi tulajdonban.* Iparjogvédelmi és Szerzői Jogi Szemle, 107. 4. sz. p 41. – 2002 augusztus.
- ⁵ *Ibid.*
- ⁶ A fogalmat *Szilágyi József* használta cikkében. Iparjogvédelmi és Szerzői Jogi Szemle, 2006. 1. 6. sz.,39.
- ⁷ Néhány megközelítést tartalmaz: *Szilágyi József: A kreativitás, mint az innováció egyik oki tényezője*, Iparjogvédelmi és Szerzői Jogi Szemle, 2006. 1. 6. sz., 39-41.
- ⁸ *Arthur Koestler: A teremtés*, Európa könyvkiadó, 1998. In: *Szilágyi József: A kreativitás, mint az innováció egyik oki tényezője*, Iparjogvédelmi és Szerzői Jogi Szemle, 2006. 1. 6. sz. p 40.
- ⁹ *J.P. Guilford: The Nature of Human Intelligence.* McGraw-Hill, 1971. In: *Szilágyi József: A kreativitás, mint az innováció egyik oki tényezője.* Iparjogvédelmi és Szerzői Jogi Szemle, 2006. 1. 6. sz. p 40.
- ¹⁰ *Szilágyi József: A kreativitás, mint az innováció egyik oki tényezője*, Iparjogvédelmi és Szerzői Jogi Szemle, 2006. 1. 6. sz. p 40.
- ¹¹ *Molnár István–Németh Gábor: Egyetemi szellemitulajdon-védelem és ipari kapcsolatok a nyílt innovációs közegben: open acces vagy monopoljogok.* Iparjogvédelmi és Szerzői jogi Szemle, 114. 5. sz. 2009. augusztus, 10.